

LIBRIS

We know
books

Coperta de I. OPRIȘAN

Coperta I: Traian și Dochia (fiica lui Decebal) – metopă romană.

Coperta IV: Fragmente din diverse tezaure dacice cu Coiful de la Băiceni (Cucuteni) sugerând bogăția comorilor antice autohtone descoperite pe teritoriul imens al Daciei.

Clapa I: Tabula Traiani, de la Cazanele Dunării, aplicată de împărat după construirea drumului strategic de-a lungul fluviului.

Clapa IV: Capul podului lui Traian de pe actualul mal sârbesc al Dunării. În timpul războaielor daco-romane el aparținea tot Daciei.

ISBN 978-973-642-465-6

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii Saeculum I.O.

LEGENDE ȘI TRADIȚII DIN ZORII FORMĂRII POPORULUI ROMÂN

Selecție, stabilirea textului,
note și comentarii critice
de
I.OPRIȘAN

Editura SAECULUM I.O.
București – 2021

[Victoria de la Posada]

Text extras de G. Popa-Lisseanu din *Cronica pictată de la Viena* (sec. XIV), în care a fost reprodus conținutul actului de înnobilare al lui Nicolae Radoslav, cu descrierea făcută chiar de rege a bătăliei în care era să-și piardă el însuși viața, dacă n-ar fi intervenit voinicește împotriva românilor tot un român ca să-l salveze.

Am ținut să marcăm sfârșitul cărții cu acest text, întrucât el relevă nu numai o victorie strălucită a lui Basarab I cel Mare (1330), ci chiar momentul prin care Țara Românească își câștigă independența statală, trecând de la condiția de componentă a unui alt stat, la aceea de țară, nu printr-o legendă, ci printr-un act oficial de circulație internațională.

XI. ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Text din arhiva personală (I.Oprișan).

CUPRINS

<i>Incursiune în trecutul românesc (I. Oprișan)</i>	5
<i>Notă asupra ediției (I. Oprișan)</i>	11
I. EPOCA PREDACICĂ	13
Popoare mitologice	13
II. EPOCA DACICĂ.....	27
I. Popoare reale care au trăit pe aceste locuri înainte sau în timpul dacilor.....	27
II. Dacii propriu-ziși.....	32
III. COMORI DACICE.....	47
IV. DECEBAL – TRAIAN (TROIAN).....	61
V. GENEZA POPORULUI ROMÂN.....	93
VI. AMINTIREA ROMEI.....	103
VII. DOCHIA	123
VIII. DOMNUL DE ROUĂ	179
IX. LER ÎMPĂRAT.....	209
X. NĂVĂLIRILE BARBARE ȘI CONSTITUIREA PRIMELOR FORMAȚIUNI STATALE ROMÂNEȘTI DE SINE STĂTĂTOARE	221
XI. ÎN LOC DE ÎNCHEIERE.....	237
NOTE ȘI COMENTARIU	243

evitând, pe cât posibil, fantazările și fabricările de legende, ori de câte ori nu am avut convingerea că ele încorporează – chiar literaturizând – sâmburi de povestiri auzite, cu circulație fie și în zone restrânse.

Din nefericire, după mijlocul secolului trecut, când se putea apela la magnefoane, casetofoane și alte forme de înregistrare, cei care s-au deplasat pe teren nu prea au mai fost interesați de speciile care rememora trecutul, căutând cu ardoare basmele, baladele și speciile folclorice pe cale de dispariție. Iar de 3-4, dacă nu chiar de 5 decenii, nu s-a mai interesat aproape nimeni de culegerea creațiilor populare.

Astăzi e deja prea târziu spre a mai culege materiale din aproape toate genurile și speciile creației populare.

Încât cel ce dorește să releve viziunea poporului român despre propriul său trecut prin folclor, trebuie să apeleze obligatoriu doar la ce există, publicat sau arhivat (netranscris sau netipărit).

Pe de altă parte, de aproape două sute de ani, oricine se afla în această situație de a apela la mărturii din tezaurul popular a recurs la modalități de transcriere foarte diferite.

Spre a le face lizibile cititorului zilelor noastre, se înțelege că a trebuit să le aducem cât de cât spre ortografia contemporană, nebruscându-le și nerăstălmăcindu-le sensurile.

Am făcut-o ținând cont de normele în vigoare de atâtea ori remaniate de la o epocă la alta.

Ne place să credem, că măcar unii dintre cei care vor răsfoi această culegere, o vor găsi pe placul lor și vor dori să o parcurgă în liniște nu numai o dată.

Mai există, sper, și cititori care vor să știe de unde vin precum și cine și cum le-au fost strămoșii.

I.OPRIȘAN

I. EPOCA PREDACICĂ

Popoare mitologice

Nic. Densusianu

Răspunsuri la „Chestionarul istoric“

1

Se povestea că aci înainte de străbunii noștri a fost un fel de oameni mult mai mari și voinici decât noi, așa încât unul singur din ei putea duce 7 ca noi subsuoara lui. Ei se numeau jidovi ori mâncători de oameni mici.

2

Bătrânii spun că pe pământul acestei țări înainte de romani au locuit un fel de oameni numiți „jidovi“. Jidovii

aceștia se crede a fi fost niște oameni de statură uriașă sau gigantică, după cum se constată prin osemintele care le descopăr când și când prin pământ.

Alții spun, că tot jidovilor, le mai ziceau și „daci“.

3

Despre daci, [se spune] că ei sunt din neamul jidovesc și că o jidovoaică măritată a născut doi copii un băiat și o fată și nu avea moașe și jidovul au plecat repede cu ei în poala cămăși[i] ca să îi ducă la o rudă a lui din țara pisicilor pentru a-i moși[i] și pe drum bolnăvindu-se unul din copii [și] vrând să ajungă mai repede, ea a umblat să sară din muntele *Rusului* în muntele *Turcului* și i-au plesnit poala cămășii și a pierdut copiii în țara noastră unde i-au găsit o tătăroaică, care i-au crescut, căci ei îi muriseră în acel timp un copil de la țată; dar fiindcă acești copii nu au găsit lapte de ajuns ca să sugă la tătăroaică au rămas mai mici ca jidovi[i], dar tot erau mai mari și mai puternici ca ceilalți oameni, și că din ei s-au prăsit neamul *dacului*.

Legea lor erau gâdească (spurcată).

Numele românesc se trage de [la] Roma, țara Talianului.

Ei au fost aduși în țara noastră de *Novac* viteazul și de puternicul Troian.

4

Au locuit jidovii mai nainte și după aceștia au venit piticii. Jidovii erau un popor grozav pentru faptele lor, cu putere f[oarte] mare și îndrăzneată.

Au încercat să taie muntele, pe unde să abată apa Oltului, ca vărsându-se peste noi românii, ne îneca, ca să ne prăpădească.

Jidovii aveau un auz așa de bun și un glas așa de puternic, încât vorbeau unul cu altul de la orice depărtare ar fi fost.

5

Jidovii au fost oameni foarte mari și puternici.

O fată de jidov, când și-a spălat cămășile în Cerna, a pus un picior pe Măgură și altul pe Măgurice, și-a aruncat țățele peste umăr și așa s-a aplecat la spălat.

6

Este rămasă vorba până azi în popor, când muncesc ceva greu, zic: „Am ajuns să ne arănim ca jidovii“. Că un copil de jidov ar fi luat un plug de la oamenii noștri, cu boi și cu toți oamenii în poala cămășii și ducându-i acasă, mă-sa i-ar fi zis: „Du-te, mă, de-i du de unde i-ai luat că aștia au să moștenească pământul“.

Și când D[umne]zeu a vrut să-i piarză în potop și ei au auzit de 40 de zile de ploaie și să fi zis că 40 zile țin de înot, dar pentru nopți nu s-a[u] gândit și la cele 40 nopți.

Iar jidovul cel mare au pus un picior pe un munte, altu pe alt munte și cu mâinile s-a ținut de toartele cerului.

Dumnezeu văzând aceasta, a trimis niște muște care l-a supărat la ochi, nas, urechi. El voind să se apere de muște cu mâinile, a căzut în prăpastie și așa s-a pierdut neamul jidovesc.

7

Se zice că odată au fost niște oameni lungi ca de un cot, care au locuit nu prin împrejurimile acestei comune, ci pe lângă munții Carpați, și care nu se știe ce le-au făcut. Dar

asemenea oameni se mai găesc aici și coala tot prin văile munților Carpați.

8

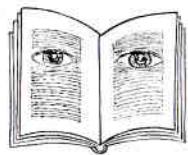
Despre uriași, se povestește că unul a pus un picior în munte și altul în baltă și luându-se cu mâinile de toartele cerului, a zguduit pământul așa de tare, încât [s-]au sfărâmat munți[i], iar apele ieșind din matca lor s-a[u] produs multe lacuri și bălți.

9

Se mai povestește că fata unui uriaș, [i]eșind pe câmp la plimbare, a găsit lumea arând și au adunat lume multă împreună cu plugurile și boi[i] lor și, punându-i în poală, s-a dus cu ei la mama sa acasă, zicând:

— Mamă, iată ce de râme am găsit pe câmp, nu ar fi bine să le omorâm?

— Nu, fata mea! răspunse mama uriașă. Acestea nu sunt râme, ci este lumea care o să rămână după noi și care au să moștenească pământul. Și dacă i-ai găsit rămând în pământ, du-te și du-i de unde i-ai luat, căci Dumnezeu de aia le-au dat pământul acesta de moștenire, că numai rămânând în el să poată și ei viețui.

Tudor Pamfile

1

„Odată o fată de uriaș mergea prin țarină și a găsit un plug cu șase boi și doi oameni care arau. Fata i-a luat în poală și i-a dus acasă la mă-sa. Și zice:

— I-u-te, mamă, am găsit niște viermișori; scurmau pământul.

— Du-te, draga mamei, și-i du acolo de unde [i-]a-i luat, că la vremea vremii, aceștia au să stăpânească pământul.

Și la vremea vremii, doisprezece au să îmblătească pe un cuptor și au să învârtească oul cu drugul.“

2

„În vremea de demult, trăiau prin păduri și prin munți *urieși*, adică oameni înalți și vârtoși. Într-una din zile, fata unui uriaș se coborî în șes. Aici dădu de niște plugari care arau. Fata, crezând că-s jucărele, îi luă cu pluguri și cu boi cu tot și îi puse în poală; apoi se sui veselă la deal și se duse de-i arătă mâni-sa.

Maică-sa încruntă din sprincene și o dojeni astfel:

— Du-i iarăși de unde i-ai luat, că nu-s jucărele, ci-s oameni, care se hrănesc și care după *vrâsta* noastră vor locui încă multă vreme pământul.

Fata a făcut ce i-a poruncit mă-sa. De pe atunci au pierit urieșii și azi doar de se mai găsește pe ici, pe colo, câte vreun oscior de-al lor“.

„Cică, într-o vreme, era mai-mai să se facă prietenie între uriași și români. Uite cum: îl apucase noaptea pe unul de ai noștri într-o pustietate și acolo a dat de casa unui uriaș. Frică, frică-i era, dar ce să facă? L-apucase și trebuia să mâie în pădure.

Uriașul, ce-i veni, nu-i făcu nimic; ba chemă pe român să mănânce și să doarmă cu el.

Șezu la masă; începe uriașul să aducă bucate. Da' erau fierte zdravăn și înfierbântate așa de tare, că, de le-ai fi atins cu limba, ți-ar fi jupuit-o.

Începe uriașul să mănânce din ele așa cum erau, că avea atât pielea limbii, cât și a gurii grosă; nu simțea arsura. Românul însă începu să sufle în bucate.

Se uită uriașul.

— De ce suflă?

— Sunt fierte. Suflu să le răcesc.

— Bun, – se gândi uriașul și tăcu.

Mâncară și dormiră. Dimineața, cel rătăcit, când să plece pe cărarea arătată de uriaș, spre casă, la luminiș, zise uriașului:

— Acum vino și tu pe la mine.

— Păi, unde stai?

— În cutare loc.

— Bine, să știi că vin. Poate, de unde știi: s-o împrietenii neamul nostru cu al vostru.

Se duce românul la casa lui și-și vede de nevoi.

Într-o iarnă, pe seară, sta în băătura casei și tăia lemne. Odată se pomenește cu uriașul că-i intră pe poartă. Nu se teșește deloc. Da' mai pune toporul jos și începe să sufle în mâni.

Îi dă uriașul „bună seara“ și pe urmă, mirat de ce făcea românul, îl întreabă:

— În mâini de ce suflă?

— Să le încălzesc, căci am înghețat tăind lemne.

— Așa? răcnește uriașul. – Ce fel de vorbă-i asta? Cum văd eu, tu ești om cu două suflete. Din gura ta iese și rece și fierbinte. Mă las de prieteșugul tău.

Și, cum zice așa, uriașul iese trântind poarta și o ia la picior, fără să mai stea și el la masa românului.

Iar de atunci vorba s-a întins și se zice „om cu două suflete“ la toți oamenii fățarnici.“

4

Odată căpcâniilor prinseră mai mulți oameni de-ai noștri, între care era și un șmecher de flăcău; după ce i-au pus la coteț ca să-i îngrașe și după ce căpcâniilor ospătară pe tovarășii lui, îi veni rândul său. Baba, însărcinată cu facerea bucatelor, pofteste pe flăcău pe o punte, pe care, de se urca, printr-o apăsare de un bumb puntea se da jos și omul cădea în cuptor, unde se rumenea frumos. Flăcăul se făcea că nu pricepe. Baba se duse să-i arate și șmecherul de băietan apăsă pe bumb și, în loc să cadă el în cuptor, căzu hăzănia de babă. Când veniră *casașii*, baba nicăieri. Când ei căutară de mâncare, găsiră *șterful* babei în cuptor și-l mâncară bine. Când, la cap, văd că tivda are un loc de ochi în frunte și unul în ceafă. Se pricepură îndată că ei mâncaseră pe babă în locul grasului flăcău, care, de teamă, spălase putina. Îl căutară ei în toate locurile până și la buricul pământului, dar era ascuns în niște stof dintr-o baltă. Treceau căpcâniilor pe lângă el și, de ciudă și mânie, nu-l văzură. Scăpat de căutarea lor, se duse și ajunse într-un sat. Aici era un băiet pe o *tulpină* de fân și se juca cu ouă roșii în mână. Văzând ouăle și casele curate și grijite, se pricepu că-s Paștele. Merse ce merse și ajunse și în satul lui, la casa

părinților lui, care, când îl văzură, plânseseră de bucurie. De căpcâni s-a ferit el apoi în toată viața.

Victor Lazăr
Legende istorice...

1

Detunata

În Munții Apuseni, spre nord de la frumoasele sate Buciumane, se află o stâncă compusă din stâlpi uriași de piatră. Stâncii îi zic *Detunata* și despre formarea ei se povestește legenda următoare:

În Munții Apuseni era țara zânelor. Odată a năvălit o oaste mare de uriași în țara aceasta cu gândul să o cucerească. Oastea dușmană și-a așezat tabăra pe locul, unde e acum Lupșa. Zânele s-au retras în fundul codrilor, de unde porneau la luptă contra uriașilor.

Căpetenia uriașilor avea un ficior frumos, viteaz, dar cu o inimă nobilă, nu ca a celorlalți uriași. El mergea adeseori prin codru la vânat. Odată, obosit de alergarea prin munți, se pune sub un arbor să se odihnească. Atunci se arată înaintea lui o flacăra albastră. Luându-se după ea auzi un cântec ca de înger. Mergând acum după cântec, ajunge într-o poiană frumoasă unde ședea o zână și cânta. Feciorul alergă înspre ea, dar zâna se sperie de vederea lui și voi să fugă. El îi zise:

— Nu te speria, frumoasă zână, căci nu-ți fac nimic, dar privirea ta îmi turbură sufletul meu mai mult decât sunetul goarnei de război. Lasă-mă să mă odihnesc puțin, căci sunt tare obosit!

Zâna răspunse:

— Voinice, dacă ești obosit, vină la părinții mei și te odihnește; somnul îți va da puteri noi și vei pleca întărit de la noi.

Feciorul a plecat cu zâna la părinții ei, unde a mâncat și s-a odihnit. Fiindu-i zâna foarte dragă, el a cerut-o de soție și, învoindu-se și părinții, s-au cununat.

După cununie, câteva zile stătea cu soția și câteva zile le petrecea în tabăra tatălui său. Dar acestuia nu i-a spus, că s-a cununat cu zâna. Când a aflat căpetenia uriașilor, că fiul său s-a cununat cu o zână, s-a înfuriat grozav și a hotărât să o omoare. El a plecat pe ascuns cu o ceată de uriași la casele zânei când știa că bărbatul ei nu e acasă. Zâna ieșise la marginea poienii, ca să-și aștepte bărbatul. Deodată vine spre ea o ceată de uriași, și cel din fruntea lor se repede la dansa și o taie cu sabia. În momentul acela vine și soțul ei din pădure și când își văzu soția moartă, într-un lac de sânge, scoase paloșul și orbit de mânie îl împlântă în pieptul tatălui său, care căzu și el mort la pământ. Crima aceasta grozavă nu o răbdă D[umne]zeu, care trimise din cer tunete și trăsnete asupra uriașilor. Cei morți se scufundă în pământ, iar toți ceilalți fură prefăcuți în stâlpi uriași de piatră, care toți se mai văd lipiți și azi unul de altul, formând stânca *Detunata*.

2

Retezatul

În Țara Hațegului (jud. Hunedoarii) se încuibaseră niște uriași. Căpetenia lor împărți, înainte de moarte, țara la cei doi copii ai lui, un fecior și o fată. Ca să vadă fiecare mai bine, cât e de mare parte din moștenire, se urcară pe câte un munte: feciorul pe muntele *Retezat*, care avea alt nume, fata pe vârful Rușca, spre apus de la Retezat. Când și-a aruncat fata uriașului ochii spre partea de țară a fratelui ei, i s-a părut aceasta cu mult mai frumoasă decât a ei, care era plină cu